

Стаття 39. Визнання фізичної особи недієздатною

1. Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

2. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

3. Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування.

Коментар:

1. Визнання фізичної особи недієздатною, поряд з обмеженням цивільної дієздатності фізичної особи, є способом охорони та захисту прав суб'єктів цивільних відносин.

Єдиною підставою для визнання фізичної особи недієздатною є наявність у неї хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок якого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Поняття психічного розладу згідно Закону України "Про психіатричну допомогу" наведено у коментарі до ст. 36 ЦК.

2. Фізична особа оголошується недієздатною лише на підставі судового рішення. Згідно ч. 3 ст. 237 ЦПК заява про визнання фізичної особи недієздатною може бути подана членами її сім'ї, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, психіатричним закладом. У заяві мають бути викладені обставини, які свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, і про їх наслідки у вигляді нездатності особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ч. 3 ст. 238 ЦПК).

Оскільки від вирішення питання щодо дієздатності фізичної особи залежить можливість її участі у вирішенні інших цивільних справ, заяви про визнання особи недієздатною підлягають розглядові окремо від інших вимог. Одночасно з спором про право питання про недієздатність може вирішуватись судом лише у тому разі, коли спір виник після смерті цієї особи (пункт 8 постанови Пленуму ВСУ "Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним").

У розгляді справи про визнання особи недієздатною обов'язково приймає участь заявник та представник органу опіки та піклування. Участь у процесі особи, стосовно якої розглядається дана справа, не є обов'язковою. Згідно ч. 1 ст. 240 ЦПК питання про виклик такої особи вирішується судом в кожному випадку з урахуванням стану її здоров'я.

Одним з основних доказів для прийняття судового рішення є висновок судово-психіатричної експертизи, яка призначається судом за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи (ст. 239 ЦПК).

3. Непоодинокими у судовій практиці є випадки, коли суб'єкти звертаються до суду із заявою про визнання особи недієздатною, не маючи для цього об'єктивних підстав, і не з метою охорони та захисту її прав, а з ціллю перешкодити власнику розпоряджатися своїм майном або набути можливість управляти майном недієздатного як його опікуни. Безумовно, такі дії, вчинені стосовно особи, яка розуміє значення своїх дій та може керувати ними, може порушувати її права на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК), призвести до душевних страждань (пункт 2, 4 ч. 2 ст. 23 ЦК). Тому якщо суд відмовляє у задоволенні заяви та визнає заявника таким, що діяв недобросовісно, фізична особа має право претендувати на відшкодування від заявника моральної шкоди. Крім того, недобросовісність заявника є підставою для стягнення з нього судових витрат (ч. 3 ст. 240 ЦПК).